

ΔΗΜΗΤΡΗΣ
ΣΤΕΦΑΝΑΚΗΣ

Λέγε με Καίρα

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

5η ΧΙΛΙΑΔΑ

ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: **Λέγε με Καΐρα**
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Δημήτρης Στεφανάκης
ΘΕΩΡΗΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Κατερίνα Δουρίδα
ΣΥΝΘΕΣΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Τζίνα Γεωργίου
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ραλλού Ρουχωτά

© Δημήτρης Στεφανάκης, 2002, 2016
© Φωτογραφίας εξωφύλλου: rj lerich/Shutterstock
© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2016

Πρώτη έκδοση: Εκδόσεις Ωκεανίδα, 2002, 2.000 αντίτυπα
Δεύτερη έκδοση: Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.,
Απρίλιος 2016, 3.000 αντίτυπα

Έντυπη έκδοση ISBN 978-618-01-1254-2
Ηλεκτρονική έκδοση ISBN 978-618-01-1255-9

Τυπώθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτιού.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής αδειάς του εκδότη κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, διανομή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση, παρουσίαση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.

Έδρα: Τατοΐου 121, 144 52 Μεταμόρφωση
Βιβλιοπωλείο: Εμμ. Μπενάκη 13-15, 106 78 Αθήνα
Τηλ.: 2102804800 • fax: 2102819550 • e-mail: info@psychogios.gr
www.psychogios.gr • <http://blog.psychogios.gr>

PSICHOGIOS PUBLICATIONS S.A.

Head Office: 121, Tatoiou Str., 144 52 Metamorfossi, Greece
Bookstore: 13-15, Emm. Benaki Str., 106 78 Athens, Greece
Tel.: 2102804800 • fax: 2102819550 • e-mail: info@psychogios.gr
www.psychogios.gr • <http://blog.psychogios.gr>

ΔΗΜΗΤΡΗΣ
ΣΤΕΦΑΝΑΚΗΣ

Λέγε με Καΐρα

Επιμελημένη από τον συγγραφέα επανέκδοση.

ΑΛΛΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Φρούτα εποχής, 2000, Ωκεανίδα

Το μάτι της επανάστασης έχει αχρωματοψία,
2005, Ωκεανίδα

Θα πολεμάς με τους θεούς, 2010, Εκδόσεις Πατάκη

Από τις Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ κυκλοφορούν:

Μέρες Αλεξάνδρειας, 2011

Φιλμ Νουάρ, 2012

Άρια – Ο κόσμος από την αρχή, 2013

Συλλαβίζοντας το καλοκαίρι, 2014

Ο χορός των ψευδαισθήσεων, 2015

Πώς η λογοτεχνία σου αλλάζει τη ζωή, 2016

Είναι τα βλέφαρά μου διάφανες αυλαίες
Όταν τ' ανοίγω βλέπω εμπρός μου ό,τι κι αν τύχη
Όταν τα κλείνω βλέπω εμπρός μου ό,τι ποθώ

ΑΝΔΡΕΑΣ ΕΜΠΕΙΡΙΚΟΣ
Ενδοχώρα

Ένας κούκος δε φέρνει την άνοιξη

ΣΥΧΝΑΖΑΝΕ ΤΟΤΕ ΣΤΗΝ ΤΑΒΕΡΝΑ του παππού μου του Ατρέμου, κι όσες φορές εκείνος δεν τους έπαιρνε στο κυνήγι με το σκουπόξύλο, έμεναν μέχρι αργά, για να συζητήσουν τα ζητήματα της αντίστασης. Μαζεύονταν συνήθως γύρω στις εννιά. Εγώ μέχρι εκείνη την ώρα πάλευα ακόμα τα μαθήματά μου. Είχα πιάσει την πιο ζεστή γωνιά δίπλα στο μεγάλο τζάκι, την «Μπέμπα» όπως το έλεγε ο παππούς, ξέροντας πως σε λίγο θα κατέφθανε η μητέρα μου και θα άρχιζε πάλι να φωνάζει πάνω από το κεφάλι μου. «Ο Θεός μου έστειλε τρεις γιους. Οι δύο πρώτοι ούτε κατάλαβα πότε μεγάλωσαν. Ο τρίτος όμως με έχει ψήσει. Αυτά τα μαθήματά του...» Όχι πως είχε άδικο δηλαδή: χαράμιζα το απογεύματά μου στο ποδόσφαιρο. Πάνω Γειτονιά-Κάτω Γειτονιά, ανοιχτοί λογαριασμοί που δεν έκλεισαν ποτέ. Την ώρα που υποτίθεται πως έπρεπε να βρίσκομαι καθ' οδόν προς το κρεβάτι μου, πελαγοδρομούσα ακόμα κάπου μεταξύ Αριθμητικής, Ιστορίας και Θρησκευτικών, και η κούραση της μέρας είχε αρχίσει να βαραίνει επάνω μου. Για να ξεπεράσω τη νευρική μου, έξυνα συνέχεια το μολύβι μου κι αυτό εκνεύριζε περισσότερο τη μάνα μου: «Το έφαγες, διάβολε, άσ' το πια!» Δεν έγγραφε και το στιλό από το κρύο και έπρεπε

να ζεστάνεις το μελάνι του τρίβοντάς το γρήγορα μέσα στα παιδικά σου δάχτυλα.

Ύστερα, δεν μπορεί, κάποια πράξη θα μου έβγαине λάθος και πάνω στην τσατίλα μου έσβηνα κάπως άγαρμπα, έσβηνα, έσβηνα... ώσπου στο τέλος μια τρύπα έκανε την εμφάνισή της στη σελίδα. Και τώρα τι κάνουμε; έλεγα μέσα μου. «Παππού, καταστροφή!» Εκείνος όμως πάντα ατάραχος. «Δεν είναι τίποτα, θα το μπαλώσουμε», μου απαντούσε. Ένα πλατύ, καθησυχαστικό χαμόγελο κυλούσε από τα μάτια στα παχουλά μάγουλά του, όπου απειράριθμες φλεβίτσες έδιναν την εντύπωση άκρας υγείας. Ήταν ο μόνος που μου συμπαραστέκόταν σε όσες μικρές συμφορές έμελλε να με βρουν με τα μαθήματά μου. Η μητέρα μου με είχε ξεχάσει. Μόνο που φώναζε λίγο στην αρχή και μετά χωνόταν στην κουζίνα, για να βρει τη δική της μάνα, την κυρα-Όλγα. Και αν ήθελα βοήθεια, από πού να τη ζητούσα; Το έπαιρνα απόφαση. Μόνος μου έπρεπε να βγάλω το φίδι από την τρύπα. Έκανα ένα τελευταίο γιουρούσι και τότε πια μπερδεύονταν όλα μες στο μυαλό μου: η μέθοδος των τριών, οι ποταμοί της Μακεδονίας, τα συνηρημένα ρήματα και η μάχη του Μαραθώνα γίνονταν ένας πολτός γνώσεων που άλεθε μετά δυσκολίας το αποκαμωμένο μυαλουδάκι μου. Να όμως που τα κατάφερνα και μου έμενε λίγος χρόνος να παίξω με τις αισθήσεις μου. Μου άρεσε όσο τίποτε να οσμίζομαι το τυπωμένο μελάνι πάνω στα σχολικά βιβλία και η μυρωδιά από το ξυσμένο μολύβι ήταν τόσο έντονη όσο και αυτές που αναδίδονταν από την κουζίνα του παππού. Το τετράδιο των μαθηματικών σε ζάλιζε να το κοιτάς, με τα άπειρα

τετραγωνάκια του. Το μοιρογνωμόνιο και ο σπασμένος χάρακας γίνονταν παιχνίδια λίγο πριν ξαναπάρουν τη θέση τους στη σχολική τσάντα όπως και η ξύστρα που είχε ξύσει μέτρα και μέτρα από ξύλο και μολύβι. Μικρή αλλά θαυματουργή – αρκεί να θυμόσουν πού και πού να της αλλάξεις τη λεπίδα. Τώρα την έκανα αυτοκινητάκι στο δεξί μου χέρι που συναγωνιζόταν τη γόμα στο αριστερό σε νοερούς αγώνες ταχύτητας. Η γόμα, μισή κόκκινη, μισή μπλε, μου έδινε την αίσθηση της ασφάλειας απέναντι σε ενδεχόμενο λάθος και, καθώς έσβηνα, ξεκολλούσαν από το σώμα της μικρά μικρά τρίμμα-τα που τα έσερνα με την ανάστροφη της παλάμης μου και τα έριχνα στο πάτωμα. Ταυτόχρονα έτρωγα κι ένα κομμάτι χορτόπιτα – πράξη ασυμβίβαστη με τα μαθη-τικά μου καθήκοντα καθώς άφηνε λαδωμένες δαχτυλιές πάνω στο χαρτί, χαρίζοντάς του μια διαφάνεια που δεν την είχε πριν, αλλά και μια αίσθηση βρομιάς που δεν ήθελα να τη δει η μητέρα μου, γιατί τότε δύσκολα θα γλίτωνα καμιά φιλή στον πισινό. Είναι περίεργο, αλ-λά νιώθοντας την επερχόμενη οργή της να επικρέμεται σαν δαμόκλειος σπάθη πάνω στο κεφάλι μου, είχα την εντύπωση πως μου μύριζε ο βασιλικός της γιαγιάς από τη γλάστρα στο κατώφλι της ταβέρνας. Σε καμιά άλλη στιγμή δε θυμάμαι να είχα προσέξει πόσο έντονα μύρι-ζε, παρά μόνο όταν φαινόταν πια καθαρά πως τα είχα θαλασσώσει με τα μαθήματά μου και πως η οργή της θα ξεχυνόταν ασυγκράτητη πάνω μου και θα με ξυλο-φόρτωνε σε όλο τον δρόμο από την ταβέρνα ως το σπίτι, παρά την αντίθετη γνώμη των γονιών της. Το άρωμα του βασιλικού δύσκολα θα υπερνικούσε όλες τις άλλες μυ-

ρωδιές από εδέσματα, τσιγάρα, τη μυρωδιά του τζακιού και προπαντός την ακαταμάχητη κρασίλα που ανέδιναν τα μεγάλα βαρέλια του παππού. Πιστεύω λοιπόν πως το είχα συνδέσει για άγνωστο λόγο με τα δικαιολογημένα ξεσπάσματα της μητέρας μου. Το είχε αποστηθίσει το αισθητήριο της όσφρησης και το ανακαλούσε κάθε φορά που με έζωνε ο φόβος. Ίσως τελικά αυτός ο φόβος να έκανε το θαύμα του. Γιατί επρόκειτο για θαύμα το πώς τα κατάφερα και ύστερα από ένα τέταρτο, όταν εκείνη με ξαναθυμόταν και πεταγόταν από την κουζίνα έτοιμη να μου τραβήξει το αυτί, με έβρισκε πάντα έτοιμο, με όλα τα συμπαρομαρτούντα της μελέτης μου στην τσάντα, να την περιμένω να φύγουμε.

Εκείνη την ώρα ή λίγο νωρίτερα μαζεύονταν κι εκείνοι. Έπιαναν την ίδια πάντα γωνία και περίμεναν να έρθει ο Μεγάλος. Στο βλέμμα τους υπήρχε κάτι συνωμοτικό, τόσο εμφανές, που καταντούσε γελοίο. Οι λιγοστοί θαμώνες –όσοι σύχναζαν τις καθημερινές– δεν έδιναν σημασία, γιατί ήξεραν περί τίνος επρόκειτο. Αργότερα, όταν η υπόλοιπη πελατεία αποχωρούσε κι έμεναν τελείως μόνοι τους, έκανε την εμφάνισή του ο Αρχηγός. Τον περίμεναν συχνά πάνω από ώρα, αλλά θα μπορούσαν να τον περιμένουν και μέρες αν χρειαζόταν. Όταν έμπαινε στην ταβέρνα, σηκώνονταν όλοι όρθιοι –όχι αστεία!– εκτός από τον Συγγελάκη τον ανάπηρο. Τους ένευε να καθίσουν. Μακρυμάλλης –και να φανταστεί κανείς πως ο πατέρας του ο κουρέας έπαιρνε όλους τους άλλους με την φιλή–, άφηγε μια υποψία από μούσι και δεν έβγαζε από πάνω του εκείνο το στρατιωτικό τζάκετ που πήγαινε ασορτί με το τζιν πα-

ντελόνι. Ίσως ο μοναδικός που φορούσε τζιν στη γειτονιά την εποχή εκείνη.

Στην αρχή δε μιλούσε κανείς. «Άκρα του τάφου σιωπή» – καθ' ότι ο Αρχηγός είχε πολλά στο κεφάλι του. Καθόταν με την πλάτη γυρισμένη στους άλλους και καρφώνοντας το βλέμμα σε συγκεκριμένο σημείο –ο παππούς μου ισχυριζόταν πως κοιτούσε τη λαμαρίνα με το παστίτσιο– προσπαθούσε να βάλει μια τάξη στις σκέψεις του, προτού κηρύξει επίσημα την έναρξη της συνεδρίασης. Κάποια στιγμή συνερχόταν κι έπαιζε τα δάχτυλά του πάνω στο τραπέζι χωρίς πολύ θόρυβο, τόσο βαθιά που έκοβε τα νύχια του. Στο τέλος πια γύριζε προς το ακροατήριό του που περίμενε εναγωνίως και βαραίνοντας τη φωνή του ρωτούσε όλο ύφος: «Τι έχουμε λοιπόν σήμερα;»

Όλοι άρχιζαν ξαφνικά να μιλούν και, ενώ πριν από λίγο δεν πετούσε μύγα, τώρα επικρατούσε μια ακατάσχετη οχλαγωγία. Αυτό την έδινε στον Μεγάλο όσο και η φράντζα από το κατσαρό λιγδιασμένο μαλλί του που έπεφτε μόνιμα μέσα στα μάτια του. Τραβούσε πρώτα την ενοχλητική φράντζα ξεφυσώντας πάνω της, λες και ήταν κανένα σύννεφο καπνού που θα διαλυόταν, και ύστερα έλεγε: «Ένας, ένας. Ας μιλήσει πρώτος ο Κωστάκης...» Από εκείνη τη στιγμή έγερνε πίσω καθισμένος σταυροπόδι και κουτσοπίνοντας ένα ποτήρι κρασί –πελάτης να σου πετύχει!– κουνούσε νευρικά το πόδι του, ακούγοντας όσα είχαν να του πουν έως ότου οι κεραίες του συλλάβουν κάτι σημαντικό. Τότε καθόταν κανονικά στην καρέκλα του κι όποιος τύχαινε να μιλά ένιωθε πραγματικά τυχερός, συναισθανόταν όμως και

το βάρος της ευθύνης για το θέμα που μόλις είχε ρίξει στο τραπέζι.

Αυτή ήταν πάνω κάτω η διαδικασία, και ο παππούς μου, που τους άκουγε από μια μεριά καθώς γυάλιζε τα ποτήρια και τα μαχαιροπέρουνα, κούναγε το κεφάλι του – και δεν είχε άδικο. Όταν όμως τελείωνε το γυάλισμα –κάποτε σώνονταν τα ποτήρια και τα μαχαιροπέρουνα, άντε να γυάλιζε ξανά τα πιατικά, αλλά κι αυτά έπαιρναν τέλος–, τους έλεγε πρώτα: «Εμπρός, καλά μου παιδιά, ξημέρωσε πια. Άντε, Μπούλη, μάζεψε τώρα τους λεβέντες σου. Ώρα να πάτε σπίτια σας, θ' ανησυχούν και οι δικοί σας». Και αν εκείνοι δε σηκώνονταν με το καλό, πήγαινε πίσω από τον πάγκο και έβγαζε το σκουπόξυλο και τότε, θέλοντας και μη, του άδειαζαν τη γωνιά. Το ήξεραν πως ο παππούς μου δεν αστειευόταν. Μπορεί να μην έμοιαζε πια με εκείνο τον ρωμαλέο νεαρό που εικονιζόταν στη μεγάλη φωτογραφία δίπλα στα κρασοβάρελα –με τη μεγάλη μουστάκα και το πολεμοχαρές ύφος του έφεδρου ανθυπολοχαγού– αλλά το θάρρος και η παλικαριά δεν του έλειπαν. Δεν του έδωσαν άδιστα το παρατσούκλι «Ατρέμος».

Για να λέμε την αλήθεια, ο παππούς είχε ξεκινήσει αυτή την ιστορία με τον Μπούλη και την οργάνωσή του. Στα χρόνια της δικτατορίας η ταβέρνα του Ατρέμου έχασε σχεδόν όλη της την αίγλη μαζί με την εκλεκτή πελατεία που ερχόταν εδώ για να δοκιμάσει τα ονομαστά μπιφτεκάκια σχάρας – τη μυστική συνταγή τους ο παππούς την πήρε μαζί του στον τάφο, Θεός σωθές τον. Εγώ ήμουν πολύ μικρός ή δεν είχα γεννηθεί ακόμα για να τα θυμάμαι όλα αυτά, όμως, στα χρόνια του πενή-

ντα και κυρίως του εξήντα, η ταβέρνα ήταν τόπος συνάντησης για πολιτικούς, καλλιτέχνες, διανοούμενους, ηθοποιούς, τραγουδιστές, μέχρι και για ανθρώπους του περιθωρίου, φτάνει οι τελευταίοι να επιδείκνυαν την πρόπευσα διαγωγή. Ήταν κάτι που δεν έζησα και, τον καιρό της χούντας, όταν άρχισα να καταλαβαίνω τον κόσμο, είχα τον πατέρα μου να μου επαναλαμβάνει κάθε τόσο: «Αμ, δεν έχεις δει εσύ την ταβέρνα του Ατρέμου στις δόξες της».

Στη δικτατορία πάντως τα πολλά μεγαλεία και τα πέρα δώθε είχαν κοπεί, η κίνηση είχε σε μεγάλο βαθμό αραιώσει, μόνο τα Σαββατοκύριακα έβλεπε λίγο περισσότερο κόσμο η ταβέρνα, αλλά προπάντων είχε χαθεί το αλατοπίπερο, εκείνη η παράξενη αύρα που την ένιωθες να αιωρείται ακόμα τριγύρω.

Ανέβαινες τα ακανόνιστα ασβεστωμένα σκαλιά, διάβαινες την ξύλινη πόρτα, και ήταν σαν να έμπαινες σε άλλο κόσμο. Δεν ήταν μονάχα οι παλιές φωτογραφίες στους τοίχους με τις διασημότητες της εποχής ή οι διηγήσεις του παππού, όσο εκείνη η ενέργεια που αφήνουν πάντα πίσω τους οι άνθρωποι στα μέρη που συχνάζουν. Σου ερχόταν ανατριχίλα όταν άγγιζες τις φθαρμένες ψάθινες καρέκλες και τα ξύλινα τραπέζια, όταν ψηλάφιζες τους τοίχους, τα κρασοβάρελα, την παλιά ξυλόσομπα, που τις κρύες νύχτες του χειμώνα συνεπικουρούσε το τζάκι, ή όταν άκουγες κάτω από τα πόδια σου να τρίζουν τα ξύλα από το πολυκαιρισμένο πάτωμα. Την ψυχανεμιζόσουν ακόμα και στα δίσεκτα χρόνια της επταετίας, τότε που τα περισσότερα βράδια η ανεκδιήγητη οργάνωση ήταν η μοναδική σχεδόν πελα-

τεία. Ο παππούς είχε αποδεχτεί πως τα περασμένα δε γυρνούν, δεν εννοούσε όμως να αφήσει το μαγαζί να μαραζώσει και όλη αυτή η παρωδία με την οργάνωση είχε τον σκοπό της.

Η πρώτη κίνηση έγινε με τον Μπούλη. Αυτός διέθετε όλα τα απαιτούμενα προσόντα για αντιστασιακός, εκτός των άλλων και ως φοιτητής στο δεύτερο έτος της Ανωτάτης Βιομηχανικής, άλλο που μετά τα παράτησε και έφυγε για την Αμέρিকা. Τον πλησιάζει λοιπόν μια μέρα και του λέει: «Βρε Μπούλη, εσύ είσαι έξυπνο παιδί, πώς δε σου έκοψε μέχρι τώρα να συστήσεις μια οργάνωση;»

Ο άλλος άρχισε να το καλοσκέφτεται και όσες φορές εξέφραζε τις επιφυλάξεις του, ο Ατρέμος τον ενθάρρυνε λέγοντας: «Αυτά τα πράγματα δε θέλουν πολλή σκέψη. Έτσι γράφεται η Ιστορία».

Κατόπιν τούτου, ο Μπούλης άρχισε να στρατολογεί εθελοντές. Έξι ήταν όλοι κι όλοι αυτοί που τον ακολούθησαν. Έχουμε και λέμε: τα δυο παιδιά της Μαριγώς της κοπτοραπτούς, που μετά το έριξαν στην αναρχία, ο Κωστάκης, μέχρι που ανέλαβε το χασάπικο του μπαμπά του και αποχώρησε, ο Φίφης, που παλιότερα δούλευε τορναδόρος, αλλά μετά κάποια βίδα πρέπει να του έστριψε και το έριξε στην ποίηση. Τελευταίοι εντάχθηκαν ο Συγγελάκης, ο ανάπηρος, κι ένας άλλος, ο Χαράλαμπος, που εκείνο τον καιρό ακόμα πατούσε το ποδάρι του στο κουρείο του κυρ-Αχιλλέα και έβγαζε κανένα μεροκάματο. Ο πατέρας του Μπούλη έλεγε πως ο Μπάμπης είχε ταλέντο για κουρέας, αλλά έμπλεξε, βλέπεις, με τον προκομμένο τον γιο του και κυρίως με τον Φίφη, κι έτσι εξηγείται πώς, από ένα διάστημα και μετά, γυρ-

νούσε στις γειτονιές με ένα παλιομπούζουκο –όχι πως έπαιζε και τίποτα– κι έβγαζε δίσκο. Αυτοί ήταν όλοι κι όλοι, δεν ξεχνάω κανέναν.

Στην ταβέρνα την έβγαζαν με ένα καρτούτσο κρασί και κανένα ψευτομεζέ όλο το βράδυ. Μόνο ο Κωστάκης παράγγελνε κανονική μερίδα φαγητού. Κάπου κάπου έτρωγε κι ο Συγγελάκης, αλλά μόνο αν τον κερνούσε ο Μπάμπης. Γύριζε με εκείνο το γλυκερό ύφος προς το μέρος του και τον ρωτούσε: «Βαστάς λεφτά πάνω σου;» Και όταν εκείνος έγενεφε καταφατικά, έδινε ανώτερη παραγγελία από ό,τι συνήθως και περιέμενε με το μαχαίρι και το πιρούνι σε κάθε χέρι και την πετσέτα δεμένη στον λαιμό. Άμα απόσωνε το φαγητό, σκούπιζε ύστερα ξανά και ξανά με την ίδια πετσέτα το παχύ του μουστάκι, σαν να είχε μαγαριστεί ανεπανόρθωτα από τα αποφάγια. Την ώρα που μιλούσε ο Αρχηγός, εκείνος έκανε τσιγάρο, σηκώνοντας ένα πραγματικό σύννεφο καπνού μες στο οποίο τυλιγόταν όχι μόνο ο ίδιος αλλά και ο Φίφης που καθόταν δίπλα του. Τούτος πάλι κρεμόταν από το στόμα του Μπούλη και κάθε τόσο πατούσε πάνω στην τραβέρσα της καρέκλας και σηκωνόταν αργά μ' ένα ελαφρύ λίκνισμα όπως η κόμπρα. Όλο κάποιος θα βρισκόταν τότε να του φωνάξει: «Κάτσε κάτω, ρε Ινδιάνε!» Υποθέτω πως του είχαν κολλήσει το παρατσούκλι για το μακρύ μαύρο μαλλί του. Τα παιδιά της κοπτοραπτούς, που έμοιαζαν όπως όλα τα αδέρφια του κόσμου και καμιά φορά τους φώναζαν δίδυμους χωρίς να είναι, αντάλλασσαν βλέμματα και χαμόγελα μεταξύ τους. Δε φαίνονταν να εντυπωσιάζονται από τα λεγόμενα του Αρχηγού όσο ο Μπάμπης που κάθε

τόσο χτυπούσε το χοντρό κεφάλι του με την ανάστροφη της μπουνιάς του σαν να έλεγε: «Μα βέβαια, πώς δεν το σκέφτηκα!» Ο Κωστάκης με την αυστηρή χωρίστρα και τα κατακόκκινα μάγουλα παρακολούθουσε ανέκφραστος και μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις αφηνόταν να παρασυρθεί αλλά ένα χαμόγελο συγκρατημένου ενθουσιασμού που πήγαινε να ανθίσει στο πρόσωπό του το έπαιρνε πίσω μόλις γύριζε προς το μέρος μου κι αντιλαμβανόταν πως τον παρατηρούσα επίμονα. Δεν ξέρω αν τον επηρέαζε η παρουσία μου – έτσι κι αλλιώς δε μου επιτρεπόταν να μείνω ως το τέλος κι έφρευγα πάντα με την εντύπωση πως έχανα το καλύτερο.

Όλοι αυτοί μαζί με τον Μπούλη αριθμούσαν εφτά και, όταν αποχώρησε ο Κωστάκης, το θεώρησαν γρουσουζιά να κατέβουν στους έξι, γι' αυτό και προσέγγισαν τον Σπήλιο τον μουγκό, αλλά αυτός, σοβαρό παιδί, δε δέχτηκε, οπότε εκείνοι έλεγαν στις συνεδριάσεις τους πως ο Κωστάκης απουσίαζε κι όλο απουσίες έπαιρνε, ενώ ο άνθρωπος το είχε ξεκαθαρίσει πως δεν ενδιαφερόταν για περισσότερη αντίσταση αυτού του είδους, και καλά έκανε.

Με ή χωρίς τον γιο του χασάπη, η οργάνωση συνέχιζε απτόητη τη δράση της τα δύσκολα εκείνα χρόνια έχοντας ως ορμητήριο την ταβέρνα του Ατρέμου.

ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΗΤΑΝ ΟΜΟΡΦΗ γυναίκα στα νιάτα της η γιαγιά μου η Όλγα, αν κρίνω από όσα έλεγε η μητέρα μου. Από αυτή την ομορφιά είχαν διασωθεί μόνο τα πλούσια, σπαστά μαλλιά της που ο χρόνος στο πέρασμά του τα είχε ασημώσει με αβρότητα. Η κόρη της αφιέρωνε καθημερινά κάμποση ώρα στην περιποίησή τους. Θυμάμαι μια επάργυρη βούρτσα από φυσική τρίχα αλόγου, που η μητέρα μου τη χρησιμοποιούσε με χάρη βιολιστή ακολουθώντας τις υπέροχες σκάλες στην κώμη της γιαγιάς. Σύμφωνα με τις παλιές αντιλήψεις, τα μαλλιά έπρεπε να χτενίζονται εκατό φορές για να αποκτήσουν λάμψη και απαλότητα. Η μητέρα μου μετρούσε από μέσα της κι όταν άφηνε τη βούρτσα πάνω στην τουαλέτα, η γιαγιά επιθεωρούσε τα μαλλιά της στον καθρέφτη και πάντα τη ρωτούσε:

«Ήταν σίγουρα εκατό;»

«Ναι, μαμά, μη με ρωτάς κάθε φορά το ίδιο!»

Η αλήθεια είναι πως το έκανε πάντοτε με μεγάλη προθυμία, σχεδόν το απολάμβανε. Επαινούσε βέβαια και τα μεγάλα, καστανά της μάτια. Ακόμα όμως κι αν κάποτε αυτά τα μάτια έκαιγαν καρδιές, τώρα πίσω από τα πρεσβυωπικά γυαλιά έμοιαζαν σαν δυο εξημερωμένα γέρικα πουλιά στο κλουβί τους. Μόνο όταν η κα-

χυποψία, η ηθικολογία και το πείσμα άναβαν σπινθήρες στο βλέμμα της, ανακτούσαν για λίγο τη ζωντάνια της χαμένης τους νιότης. Έπρεπε λοιπόν να της θυμίσει κανείς με τον έναν ή τον άλλο τρόπο τη «Συνοικία του Διαβόλου» για να τα δει να χορεύουν μέσα στις κόγχες τους – και μιλώ βέβαια για τα Πουτανάδικα, χαρακτηρισμό που, σε αντίθεση με τον Ατρέμο, η κυρα-Όλγα ποτέ δεν καταδέχτηκε να βάλει στο στόμα της. Με αφορμή τον συνοικισμό αυτό της πορνείας η γιαγιά σε κάθε ευκαιρία χαρακτήριζε την ταβέρνα «Προπύργιο της εντιμότητας».

Το μαγαζί του παππού συνόρευε με το Μάτι, τον πευκώνα που καταπάτησαν –φτου!– οι οικοπεδοφάγοι. Σήμερα έχει απομείνει ό,τι πρόλαβε κι έσωσε ο Δήμος: πέντε σειρές δέντρα όλες κι όλες...

Τότε αποτελούσε ένα μικρό δάσος περί τα εκατόν πενήντα στρέμματα, με γιγάντια πεύκα που ο κορμός τους μετά δυσκολίας χωρούσε στην παιδική μας αγκαλιά. Τα πρώτα από αυτά ακουμπούσαν στην ταβέρνα του παππού. Μερικά βράδια άκουγες τα κλαδιά τους να σέρνονται πάνω στους τοίχους, λες και κάποιο αδιάκριτο χέρι θώπευε τα ασπρισμένα ντουβάρια. Την άνοιξη γεμίζαμε πευκοβελόνες και η γιαγιά μου σκούπιζε και βλαστημούσε. Τα τελευταία χρόνια όλο και ξεχνούσε ο Ατρέμος κανένα κουκούλι σε κάποιο κοντινό κλαδί και άντε μετά εσύ να μαζέψεις τις κάμπιες, που σχημάτιζαν ένα αηδιαστικό караβάνι στο άσπρο φόντο του τοίχου.

Συνήθιζα να κάθομαι στην άκρη του πευκώνα και να βουτάω με τα μάτια μου στη μικρή απεραντοσύνη του, που έκρυβε τον ήλιο τα μεσημέρια, την ώρα που

μου άρεσε, καιρού επιτρέποντος, να ξαπλώνω στο παχύ στρώμα από τις βελόνες και να παίρνω έναν υπνάκο. Η μητέρα μου ανησυχούσε. Φοβόταν ότι θα ξυπνούσα αγκαλιά με καμιά δενδρογαλιά. Όμως ο παππούς ισχυριζόταν πως δεν υπήρχαν φίδια στον πευκώνα. «Πού να μείνει φίδι με τόσες χελώνες!» έλεγε συνέχεια.

Όπου και να γύριζες το βλέμμα σου έβλεπες ένα από αυτά τα θωρακισμένα, αργοκίνητα πλάσματα ναμπαινοβγάξει φοβισμένα το κεφαλάκι του. Μερικά παιδιά δεν τις πολυσυμπαθούσαν. Είχα δει κάποιους να βασανίζουν και να θανατώνουν μια μεγάλη χελώνα, αφού πρώτα την έκαναν μπάλα και την κυλούσαν πάνω κάτω στην Προβόλα.

Τον καιρό εκείνο το Μάτι γνώρισε μεγάλες στιγμές, αφού τα μισά και πλέον ραντεβουδάκια της περιοχής κατέληγαν συνήθως εδώ, εξού και η ονομασία του.

Αφήνω τα πικνίκ και τις εκδρομές με το σχολείο. Μας αμολούσαν οι δάσκαλοι στα πεύκα και ξέγνοιαζαν. Οι φωνές των παιδιών μπερδεύονταν με τα τιτιβίσματα των κοτσυφιών. Υπήρχαν τότε ακόμα πολλά κοτσύφια στον πευκώνα. Τώρα σπάνια βλέπεις κανένα να κατεβαίνει από το βουνό. Θυμάμαι τα αδέρφια μου που τα έβαζαν στο σημάδι με τη σφεντόνα. Δυσκολεύονταν όμως να τα πετύχουν. Καμιά φορά πλήγωναν μονάχα κανένα σπουργιτάκι και η μητέρα τούς έβαζε τις φωνές.

Το Μάτι ήταν σύνορο για τους ανθρώπους της γειτονιάς μου, ένας φυσικός φράχτης που χώριζε τους νοικοκυραίους από την πολιτεία της ακολασίας. Από την άλλη μεριά απλωνόταν η Προβόλα, μια μεγάλη αλάνα, κατηφορική ή ανηφορική, εξαρτάται πώς την έβλεπε κα-

νείς, και στην κάτω γωνία της βρισκόταν το Παλιό Τέρμα των Λεωφορείων.

Σήμερα, μη ρωτάτε, η περιοχή έχει γίνει αγνώριστη και ούτε Ατρέμος υπάρχει πια, ούτε Προβόλα, ούτε καν το Μάτι. Και άντε πες σε κανέναν για όλα αυτά. Θα σε περάσει για τρελό. Έτσι είναι. Ο πολύς ο κόσμος δε γνωρίζει πως αυτό το σημείο υπήρξε κάποτε η δόξα της γειτονιάς, ο τόπος όπου από το μεσημέρι και μετά έβλεπες να σηκώνονται σύννεφα σκόνης, καθώς τα παιδικά μας πόδια κλοτσούσαν την ξεφτισμένη μπάλα στο σκληρό και ανυποχώρητο έδαφος. Ρωτήστε εμένα να σας πω πόσο σκληρό ήταν, που είχα καταφάει τα γόνατα και τους αγκώνες μου. Κάθε φορά που ματώναμε κάπου, πηγαίναμε στην άκρη και κατουρούσαμε πάνω στην πληγή, γιατί έτσι ξέραμε. Όσο έπαιζες με την πλάτη στο μαγαζί του παππού, είχες να επιτεθείς στην κατηφόρα και τα πράγματα φαίνονταν εύκολα, μετά όμως έπρεπε να πάρεις το κάτω τέρμα –τα τέρματα όριζαν δυο πέτρες σε απόσταση είκοσι πέντε παπούτσια μετρημένα η μία από την άλλη– κι αγκομαχούσες σαν το τρίκυκλο του θείου μου του Χαρίλαου, ανηφορίζοντας με την μπάλα. Τα καλαμένα πόδια σου έτρεμαν από την υπερπροσπάθεια και είχες και τους άλλους να σου φωνάζουν: «Δώσε το τόπι, ρε!» Και εσύ μετά χαράς το πάσαρες προκειμένου να φύγει από πάνω σου η ευθύνη. Καμιά στραβοκλοτσιά έστελνε την μπάλα στο κατώφλι της ταβέρνας κι άμα τύχαινε να είναι η γιαγιά μου έξω εκείνη την ώρα, τη βαστούσε και δεν την έδινε πίσω. Έπρεπε να παρέμβει ο κυρ-Γιωργάκης και να της πει: «Άσε, κυρα-Όλγα, τα παιδιά, δεν πειράζουν κανέ-

να». Ο Ατρέμος ήταν μεγάλη καρδιά. Όταν έλειπε η γιαγιά, έπιανε και μας μοίραζε πορτοκαλάδες στο ημίχρονο. Έβραζαν εμένα μπροστά οι άλλοι, γιατί ήξεραν την αδυναμία που μου είχε. «Παππού, τι θα γίνει, ημίχρονο έχουμε, θα πιούμε καμιά πορτοκαλάδα;» Και ο παππούς μάς τις μοίραζε. Μου έλεγε ωστόσο: «Τσιμουδιά στη γιαγιά σου. Θα μας φάει ζωντανούς». Ακόμα θυμάμαι που κυλούσαμε τα άδεια μπουκάλια στην Προβόλα – έκαναν έναν θόρυβο που διαπερνά τον χρόνο και φτάνει αναλλοίωτος στα αυτιά μου μέχρι και σήμερα.

Η ταβέρνα του Ατρέμου θύμιζε ασβεστωμένο κύβο στη μέση ενός ερημότοπου, με τον πευκώνα να φυλάτα νότα του και τον βοριά να βγάζει το άχτι του πάνω στη δίφυλλη πόρτα και τα παραθυρόφυλλα. Η κυκλαδίτικη αρχιτεκτονική του παρέπεμπε στην καταγωγή του ζευγαριού. Ο παππούς και η γιαγιά ήρθαν προπολεμικά από το νησί τους, την Τήνο, σε αναζήτηση καλύτερης τύχης.

Μέχρι να πεθάνει είχε να το λέει ο κυρ-Γιωργάκης πως, για να στήσει αυτό το ρημάδι, αναγκάστηκε να ξεπουλήσει μια ολόκληρη πλαγιά στο νησί, που σήμερα αξίζει μια περιουσία – αλλά έτσι ήταν εκείνα τα χρόνια.

Η ζωή όμως δεν τον αδίκησε, αν σκεφτεί κανείς πως η ταβέρνα του έκανε τέτοιο όνομα.

Καλά τα κατάφερε αυτή η αγαθή νησιώτικη φάτσα με τα παχιά μάγουλα, τα αθώα μάτια, τα μεγάλα αυτιά, που τα κληρονόμησα κι εγώ –μακροζωία τα θεωρούσε ο παππούς– κι εκείνη τη στρογγυλή κοιλίτσα στην οποία πολλά βράδια είχα αποκοιμηθεί ακούγοντάς τον να μου λέει τις ιστορίες του, νόστιμες σαν τα μπιφτέκια του.

Δέκα χρονών και η ταβέρνα του παππού είχε γίνει το δεύτερο σπίτι μου. Τα δύο τελευταία καλοκαίρια έμενα ως αργά εκεί και είχα αρχίσει μάλιστα να βοηθώ στο σερβίρισμα. Τα τραπεζάκια έβγαιναν έξω, στη χαλικόστρωτη αυλή, που τη φώτιζαν γλόμποι στη σειρά, και μόνο η οργάνωση του Μπούλη έμενε μέσα και έβγαζε την μπέμπελη, γιατί υποτίθεται πως συνεδρίαζαν μυστικά. Γι' αυτό και ο Μπούλης έπιανε κάθε τόσο τον παππού μου και του έλεγε: «Κυρ-Γιωργάκη, πες σε παρακαλώ στον εγγονό σου να μην κοντοζυγώνει στις συναντήσεις, όσο να 'ναι... παιδί αστυνόμου είναι, καταλαβαίνεις εσύ...»

Και ο παππούς μου, αθεράπευτος χωρατατζής, του απαντούσε: «Καταλαβαίνω, πώς δεν καταλαβαίνω, Μπούλη μου, θα του μιλήσω, μην ανησυχείς».

Ο Μπούλης υπήρξε γέννημα θρέμμα της γειτονιάς μας. Το σπίτι που έμενε τότε κατεδαφίστηκε πρόσφατα. Ήταν ίσως μαζί με το δικό μας, που αντέχει ακόμα, τα μόνα που είχαν διασωθεί εδώ γύρω. Ο πατέρας του, ο κυρ-Αχιλλέας, μας έκανε συχνά να κλαίμε. Και το έκανε με τόση απάθεια!... Ποτέ δεν πρόσεχε τι και ποιον κούρευε, όλο με κάποιον άλλο μιλούσε και, όση ώρα ξεχνιόταν με την κουβέντα, ήθελε να κρατιέται από κάπου, είτε από το αυτί σου, είτε από το πιγούνι σου. Καλός άνθρωπος πάντως. Το μοναχοπαιδί του, αντίθετα, ήταν πολύ παράξενος νέος. Ο πατέρας μου έλεγε πως είχε απλώς μεγάλη ιδέα για τον εαυτό του. Όταν μιλούσε για τα μελλοντικά του σχέδια, σου μετέδιδε τη βαθιά του πίστη πως η ζωή τού χρωστούσε κάποια γραμμάτια που αργά ή γρήγορα θα έπρεπε να εξοφληθούν.

Όλοι το έλεγαν πάντως πως έφταιγε λιγάκι και η μάνα του. Η κυρα-Μέλλω, Θεός σωθής την, ήτανε κομματάκι φαντασμένη. Το παρατσούκλι τώρα δε θυμάμαι ακριβώς ποιος του το είχε κολλήσει. Όπως και να 'χε, το ανεχόταν μόνο από τους μεγαλύτερους, ενώ εμείς οι μικρότεροι δεν τολμούσαμε ούτε γι' αστέιο να το προφέρουμε.

Τον βλέπαμε και λέγαμε – από μέσα μας, εννοείται: «Να ο Μπούλης». Μόνο εκείνος ο μικρός του φιλικατζή, διάλογος σκέτος, έβρισκε το θάρρος να τον προσφωνεί ευθαρσώς: «Γεια σας, κύριε Μπούλη!» Και ο άλλος, θέλοντας και μη, το κατάπινε. Οι υπόλοιποι, ούτε γι' αστέιο! Αναγνωρίζαμε μονάχα ο ένας στο πρόσωπο του άλλου έναν ανεπαίσθητο μορφασμό ειρωνείας που ξεσηκώναμε από τους μεγάλους. Αλλά μήπως αυτό δεν ήταν χειρότερο; Αυτή η διάχυτη ειρωνεία θα πρέπει να βάρυνε στα πρώτα είκοσι τόσα χρόνια του Μπούλη. Είχε περιπέσει σε τέτοια ανυποληψία ώστε, την εποχή που παρίστανε τον αντιστασιακό, γελούσαν μαζί του ακόμα και αυτοί του καθεστώτος και έλεγαν αναμεταξύ τους: «Ρε σεις, ο Μπούλης κάνει αντίσταση. Μήπως θα πρέπει να αρχίσουμε να φοβόμαστε;» Έτσι όπως το είχαν πάρει όλοι στη γειτονιά, νομίζω άδικα ανησυχούσε και ο πατέρας μου για τον πεθερό του, που η οργάνωση του Μπούλη συνεδριάζε κάθε τόσο μυστικά στο μαγαζί του – μυστικά, δηλαδή, τρόπος του λέγειν...

Δε βαριέσαι! Στη γειτονιά μας δεν έφτανε συνήθως παρά ο απόηχος των γεγονότων. Η μόνη φορά που το καθεστώς άπλωσε χέρι πάνω μας ήταν με τον Αντώνη-ρο. Όλοι οι άλλοι, ανθρωπάκια του Θεού, δεν είχαν μυα-

λό για πολιτική, δοσμένοι ολόψυχα στον αγώνα της επιβίωσης που δε σταματά ποτέ.

Όλοι αυτοί δε θα μπορούσαν να εκτιμήσουν τον αγώνα του Μπούλη, ακόμα και αν υποθέσουμε ότι άξιζε κάτι. Οι πιο πικρόχολοι ήξεραν μόνο να φαρμακώνουν τον καημένο τον πατέρα του που ανησυχούσε, ιδιαίτερα όταν άκουγε τη στερεότυπη φράση: «Θα το φάει το κεφάλι του ο Μπούλης, κυρ-Αχιλλέα!» Οι ίδιοι εκείνοι άνθρωποι μόλις έμαθαν πως ο Μπούλης έδωσε συνέντευξη στην Ασφάλεια έπαψαν να πατούν το πόδι τους στο κουρείο. Μα όταν άλλαξαν τα πράγματα και ο γιος του θεωρήθηκε μέγας αντιστασιακός –πράγμα βέβαια που σε καμία περίπτωση δεν υπήρξε–, ξαναθυμήθηκαν τον δρόμο για το κουρείο και πήγαιναν να τον συγχαρούν.

ΟΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΠΟΥ ΑΝΕΠΤΥΞΕ η οργάνωση δεν περιορίζονταν βέβαια στους τέσσερις τοίχους της ταβέρνας του παππού. Ωστόσο, όλες αυτές οι συνεδριάσεις κάθε άλλο παρά υπόθεση ρουτίνας ήταν, εξού και το αυστηρό πρωτόκολλο της όλης διαδικασίας, η ζηλευτή ευλάβεια με την οποία τηρούνταν οι κανόνες διεξαγωγής της συζήτησης. Υπήρχε καθορισμένη σειρά ομιλητών και μόνον ο Αρχηγός μπορούσε να την παρακάμψει. Τα θέματα ορίζονταν εκ των προτέρων από τον Συγγελάκη, που ήταν μανούλα σε κάτι τέτοια. Ειδικά για τις παρεμβάσεις του Μπούλη τηρούνταν πρακτικά, τουλάχιστον τον πρώτο καιρό – τότε που ο Μεγάλος συνήθιζε να μιλάει για την έννοια και τον σκοπό του αγώνα, για τα υψηλά κοινωνικοπολιτικά οράματα και τις ανατρεπτικές ιδέες. Γιατί μετά, όταν άρχιζε να τους φουσκώνει με παραμύθια και αέρα κοπανιστό, το απαγόρευε ο ίδιος, προφανώς για να μην μπορούν με τα πρακτικά της συζήτησης να τον κάνουν τσακωτό, αφού ό,τι έλεγε τη μια το αναιρούσε την άλλη. Τα πρακτικά τα τηρούσε ο ίδιος ο Συγγελάκης. Θα είχε ενδιαφέρον να τα έβλεπε κανείς σήμερα. Νομίζω, όμως, πως αργότερα τα έκαψε, υπακούοντας στις βουλές του Αρχηγού. Την απαθανάτιση της οργάνωσης μέσω της ποίη-

σης είχε αναλάβει ο Φίφης ο τορναδόρος, ο οποίος είχε σχεδόν κάθε φορά να απαγγείλει κάτι καινούργιο. Τα φλογερά του θούρια τα κατέθεταν στην «τράπεζα μνήμης», την οποία είχε συστήσει ο Συγγελάκης· μαζί και τα πρακτικά. Νομίζω πως και αυτά είχαν την ίδια τύχη. Κάηκαν δηλαδή κατ' επιταγήν του Μπούλη. Στην ίδια αυτή τράπεζα φυλάσσονταν προκηρύξεις της οργάνωσης, φωτογραφίες με συνθήματα γραμμένα στους τοίχους της γειτονιάς, ένα αντίγραφο του καταστατικού διεξαγωγής συζητήσεων καθώς και λιγοστά επαναστατικά κείμενα μεταξύ των οποίων Το «Κομμουνιστικό μανιφέστο» των Μαρξ και Ένγκελς και το «Τι να κάνουμε;» του Λένιν.

Αυτά τα βιβλία ωστόσο δε δίνουν το πολιτικό στίγμα της οργάνωσης και νομίζω πως κανένας δεν έκανε ποτέ τον κόπο να τα ανοίξει, και προπάντων ο Μπούλης, ο οποίος αμυδρά μόνο ήξερε τι σημαίνει Μαρξ και σοσιαλισμός και ας πετούσε κάθε τόσο και από ένα «Και όπως είπε ο Μαρξ... και όπως είπε ο Λένιν...» χωρίς ποτέ να διευκρινίζει τι ακριβώς είχαν πει. Στην ουσία ο Αρχηγός δεν έδινε και πολλή σημασία σε ιδεολογικά ζητήματα. Εκείνος για το μόνο που ενδιαφερόταν πραγματικά ήταν το ταμείο της οργάνωσης, την ευθύνη του οποίου άλλωστε εξαρχής ανέλαβε προσωπικά, μην αφήνοντας περιθώρια σε κανέναν άλλο να έχει πρόσβαση. «Αλίμονο! Εγώ τα σπουδάζω τα οικονομικά», έλεγε. Υποτίθεται εξάλλου πως τα έσοδα από τις εισφορές των μελών προορίζονταν για την αντιστασιακή δράση.

Μη φανταστεί βέβαια κανείς πως οι αντικαθεστωτικές ενέργειες για τις οποίες γινόταν τόσοσ λόγος ήταν

τίποτε σοβαρές πράξεις. Περισσότερο, θα έλεγα, έθεταν σε κίνδυνο την ηρεμία των γειτόνων, που έβλεπαν κάθε τόσο τους τοίχους μπογιατισμένους με διάφορα συνθήματα. Και ένα μονόφυλλο έντυπο, ο ΚΟΥΚΟΣ, που προσπάθησαν κάποια στιγμή να κυκλοφορήσουν, μαζί με τον χαρτοπόλεμο των προκηρύξεων, δεν ευτύχησε ιδιαίτερα. Υπήρχαν βέβαια και τα σοβαρότερα όπως, για παράδειγμα, το επεισόδιο με τη βόμβα, που κατάληξε σε φιάσκο. Από την πρώτη συνεδρίαση ο Μπούλης το είχε καταστήσει σαφές πως δε δρούσαν μόνοι τους. Η ομάδα αυτή ήταν κομμάτι ευρύτερης οργάνωσης και ο ίδιος είχε έρθει σε επαφή με πολύ σπουδαία πρόσωπα. Τους βάφτισε κιόλας Ε.Α.Α. – Επιτροπή Αντιδικτατορικού Αγώνα. Ισχυριζόταν πως είχε ήδη κερδίσει την εμπιστοσύνη τους, πως σύντομα θα τους ανέθεταν σημαντικές αποστολές και πάει λέγοντας. «Δε θα αργήσει η στιγμή που θα αρχίσουμε να γράφουμε Ιστορία!» δήλωνε κάθε φορά, κοιτώντας με νόημα τον παππού, ο οποίος πρόβαλλε από την κουζίνα και κουνούσε επιδοκιμαστικά το κεφάλι. Και όντως δεν άργησε. Ένα βράδυ, έχοντας καθυστερήσει αισθητά στο καθιερωμένο ραντεβού, εμφανίστηκε, όταν κανείς άλλος δε βρισκόταν στην ταβέρνα, πέρα από τον ίδιο τον Ατρέμο και τα μέλη της οργάνωσης, με ένα πακέτο στα χέρια, το οποίο ακούμπησε προσεκτικά πάνω στο τραπέζι. Επρόκειτο για ωρολογιακό μηχανισμό. Ο Μπούλης, αφού επέτρεψε σε όλους με τη σειρά να αφουγκραστούν το αδυσώπητο «τικ-τακ» της βόμβας, εξήγησε πως προοριζόταν για το αυτοκίνητο ενός αντισυνταγματάρχη της ΕΣΑ και την παρέδωσε στον Μπάμπη. Δεν ήμουν πα-

ρών στο επεισόδιο αυτό, καθότι η ώρα ήταν περασμένη για μένα. Ο παππούς όμως μου το διηγήθηκε με το νι και με το σίγμα.

Η επιλογή του Μπάμπη αποδείχτηκε ατυχής. Συνεσταλμένο παιδί, του έλειπε το τσαγανό που απαιτείται σε τέτοιες περιπτώσεις. Πώς μπορούσε όμως να αρνηθεί; Πήρε λοιπόν το πακέτο αλλά, αντί να το τοποθετήσει στο αυτοκίνητο του αντισυνταγματάρχη, πήγε και το άφησε στο παλιό λατομείο. Για κακή του τύχη το βρήκαν τα παιδιά που έπαιζαν εκεί πάνω και το έφεραν στην Προβόλα, όπου υπέπεσε στην αντίληψη του παππού και, προς στιγμήν, πήγε η ψυχή του στην Κούλουρη, αλλά μετά σκέφτηκε πως, σύμφωνα με τα λεγόμενα του Μπούλη, η βόμβα έπρεπε να είχε σκάσει τρεις τέσσερις μέρες νωρίτερα. Ζήτησε να του παραδώσουν το πακέτο, και το ίδιο βράδυ το επέστρεψε στον ιδιοκτήτη του λέγοντας: «Μπούλη, έχω εδώ κάτι που πρέπει να είναι δικό σου».

Ο Αρχηγός άλλαξε δέκα χρώματα, ξεροκατάπιε και δεν έβγαλε μιλιά. Έριξε μόνο ένα φαρμακερό βλέμμα στον υπαίτιο και αποσύρθηκε. Την επόμενη μέρα συγκάλεσε έκτακτο συμβούλιο και πρότεινε την άμεση αποπομπή του Μπάμπη. Είπε χαρακτηριστικά: «Ο άνθρωπος αυτός δεν μπορεί να βρίσκεται άλλο ανάμεσά μας. Με την αδυναμία του έθεσε σε μεγάλο κίνδυνο την οργάνωση και αν η βόμβα ήταν πραγματική, τώρα μπορεί να θρηνούσαμε αθώες ψυχές».

Όσο για τη βόμβα-ξυπνητήρι, ισχυρίστηκε, ούτε λίγο ούτε πολύ, πως αποτελούσε «πρόβα τζενεράλε» για τις αποστολές που έμελλε να ακολουθήσουν. Νομίζω τελικά

πως αυτό ήταν εξ αρχής το μεγάλο ταλέντο του Μπούλη: να ξεγλιστρά από τις κακοτοπιές.

Ο Μπάμπης πάντως δεν αποπέμφθηκε. Με χίλια παρακάλια έμεινε στην οργάνωση και είχε τέτοια χαρά, που στο τέλος φιλούσε τα χέρια του Αρχηγού. Κανείς, βέβαια, από τους αφελείς συναγωνιστές του Μπούλη δε σκέφτηκε μετά τα «αποκαλυπτήρια» της ψεύτικης βόμβας να εξετάσει την πιθανότητα πως ο Αρχηγός τούς είχε σερβίρει ένα χονδροειδέστατο ψέμα.

Με όλα αυτά θέλω να πω ότι τα πεπραγμένα της αντιστασιακής οργάνωσης ΕΝΑΣ ΚΟΥΚΟΣ ΔΕ ΦΕΡΝΕΙ ΤΗΝ ΑΝΟΙΞΗ δεν είναι ούτε πλήρως γνωστά ούτε απολύτως τεκμηριωμένα. Επίσης, κανείς δεν μπορεί να ορίσει με σιγουριά τον ακριβή ιδεολογικό προσανατολισμό της. Κάποια φορά ένας από όλους διατύπωσε το εύλογο ερώτημα: «Δηλαδή, εμείς, Αρχηγέ, σαν να λέμε, είμαστε κομμουνιστές, αναρχικοί, αριστεροί, κεντρώοι, τι σκατά είμαστε τέλος πάντων;» Φυσικά, απάντηση δεν πήρε.

ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΠΟΥ Ο Μπούλης σύστησε την οργάνωση στην ταβέρνα του Ατρέμου, και άλλα κρούσματα αντίστασης σημειώθηκαν στην περιοχίμας. Το πρώτο που μου έρχεται στο μυαλό ήταν του Γιαννιού, του τρελού, και θα το χαρακτηρίζα ανενδοίαστα ως «κατ' εξακολούθησιν έγκλημα κατά του καθεστώτος». Πού είχε τώρα ακούσει ο φουκαράς ο Γιάννης πως θα πέσει η χούντα και έβγαινε στον δρόμο –ου!... πολύ καιρό πριν από τα γεγονότα– και φώναζε: «Μπαμ! Και θα πέσει η χούντα, ρεεε!» Οι εξυπνάκηδες της γειτονιάς το βρήκαν παιχνιδάκι να τον ρωτούν: «Μπαμ! Γιαννιέ, θα πέσει η χούντα, ρε;»

«Μπαμ! και θα πέσει, μπαμ! και θα παραπέσει», απαντούσε αυτός, απολαμβάνοντας την ασυλία της τρέλας του.

Αυτή η ιστορία τράβηξε περισσότερο από έναν μήνα, ώσπου μια μέρα ο Γκουρμάς, ο χωροφύλακας (όχι πως είχε κι αυτός περισσότερο μυαλό από τον Γιάννη), τον έπιασε εκεί κάτω στην Προβόλα και τον ρήμαξε στο ξύλο. Έκτοτε κόπηκαν τέτοιου είδους αστεία.

Η αντίσταση του Τρελογιάννη δεν ήταν η μόνη. Ξέρω τουλάχιστον δύο ακόμα περιπτώσεις: Η μία, τον καιρό που είχαν αρχίσει τα γεγονότα. Απέναντι στην Προβό-

λα υπήρχε ένας μαντρότοιχος αρκετά ψηλός –ποτέ δεν κατάλαβα γιατί ήταν τόσο ψηλός– και εκεί τα πιτσιρίκια της γειτονιάς παίζαμε την «εκτέλεση των φοιτητών». Το παράπονό μου ήταν ότι με έβαζαν συνέχεια στο απόσπασμα –μήπως επειδή ήμουν παιδί του αστυνομικού;– και έπρεπε να προτάσσουμε εκείνα τα ξύλα, που τα παίρναμε από τη διπλανή οικοδομή, και να κάνουμε πως πυροβολούμε. Την ίδια στιγμή οι «μελλοθάνατοι» υποτίθεται ότι έπρεπε να φωνάζουν: «Ζήτω η δημοκρατία, κάτω η Χούντα!» Αν μας έβλεπε κανένα λάθος μάτι, θα μας έπαιρνε ο διάλογος τον πατέρα!

Άλλη μια περίπτωση που τη θυμάμαι σαν και τώρα ήταν αυτή του εξαδέλφου μου. Ο θείος ο Χαρίλαος έμενε δύο στενά κάτω από μας και τον καιρό εκείνο έκανε τον μανάβη στις γειτονιές μ' ένα τρίκυκλο. Μια μέρα λοιπόν ο μικρός πήρε άσπρη μπογιά –τότε έβαφαν το σπίτι– κι έγραψε πάνω στο μικρό πράσινο όχημα: «Η ΧΟΥΝΤΑ ΔΕ ΘΑ ΠΕΡΑΣΕΙ». Το καβάλησε ύστερα και, καθώς ήταν από τότε διάβολος με τις μηχανές, άρχισε να το πηγαίνει πέρα δώθε· και να το μαρσάρει και να 'χει βγει όλος ο κόσμος έξω και να χαζεύει από τη μια το ξαδερφάκι μου, που πήγαινε κι ερχόταν σαν δαιμονισμένο μπροστά από τον δρόμο του σπιτιού του με το τρίκυκλο και κείνο το «Η ΧΟΥΝΤΑ ΔΕ ΘΑ ΠΕΡΑΣΕΙ», και από την άλλη τον θείο μου, που έτρεχε ξοπίσω του και τραβούσε τα λιγοστά μαλλιά του και του πετούσε πέτρες και τον φοβέριζε και τον ικέτευε και δε νοιαζόταν αν ήταν μισοξυπόλυτος, μισοτσιτίσιδος – απ' τον ύπνο πετάχτηκε ο άνθρωπος! Στο τέλος, κατάφερε να τον στριμώξει και να του πάρει το τρίκυκλο.

Του άστραψε δυο στα μούτρα, τον έπιασε από το αυτί και τον πέρασε μπροστά από όλους όσοι μέχρι εκείνη τη στιγμή παρακολουθούσαν τη γενναία πράξη του, φωνάζοντάς του:

«Θα σε λιανίσω, κέρατο, πάμε μέσα και θα σε λιανίσω!»

Ακόμα το θυμάμαι. Και όπως μου εκμυστηρεύτηκε μετά ο ξάδελφός μου, όταν έμειναν μόνοι, έσκυψε ο θείος μου και τον φίλησε λέγοντάς του: «Αυτό για ό,τι έκανες» και ύστερα του σβούριξε ένα γερό χαστούκι προσθέτοντας: «Και αυτό για το τρίκυκλο».

Λίγο καιρό μετά ο Χαρίλαος έλεγε στην αδελφή του: «Θα με κάψει αυτό το κωλόπαιδο, μ' έχουνε που μ' έχουνε στην μπούκα. Ούτε ο Τρελογιάννης να ήταν». Και η μάνα μου του απάντησε: «Ε, βλέπεις, από τρελό και από μικρό...»

Θα μπορούσα βέβαια να προσθέσω και μια τρίτη περίπτωση αντίστασης, εκείνη που αποδίδουν σε μένα. Η κυρία Αιμιλία, η γυναίκα του Νιόνιου του ζαχαροπλάστη, επέμενε πως κάποτε είχα δηλώσει ότι δε θέλαμε τη χούντα στο σπίτι γιατί πεινούσαμε. Εγώ όμως δεν ξεστόμισα ποτέ κάτι τέτοιο και ας επέμενε ο πατέρας μου καμιά φορά: «Παραδέξου το, παιδί μου. Δε θα σε μαλώσουμε».

Τι τώρα, ψέματα θα λέμε, σαν μερικούς μερικούς;

ΣΥΧΝΑΖΑΝΕ ΚΙ ΕΚΕΙΝΟΙ ΣΤΗΝ ταβέρνα του Ατρέ-
μου κάποια μεσημέρια. Τους μάζευε ο Κένεντι,
ένας άντρας ψηλός σαν γίγαντας που χαμογε-
λούσε συνεχώς. Ονομαστός φωτογράφος με μαγαζί στα
Χαυτεία, που η Χούντα τον υποχρέωσε να το κλείσει
και να γίνει πλανόδιος. Αν τον ρωτούσες, θα σου έλεγε
πως το κακό σε αυτό τον κόσμο ξεκίνησε από τη δολο-
φονία του Αμερικανού Προέδρου. Ακούγοντάς τον να
μιλά καταλάβαινες γιατί του είχαν κολλήσει το παρα-
τσούκλι. Ο παππούς μου είχε εξηγήσει πως το φωτο-
γραφείο του ήταν γεμάτο από πόζες του Τζον Κένεντι.
Υπήρχε τότε μια μανία με αυτόν, δικαιολογημένη ή αδι-
καιολόγητη, δεν ξέρω να σας πω.

Κοντά στον Κένεντι εμφανιζόταν και ο Χασές ο κα-
ραγκιοζοπαίχτης. Εξαιρετικός καλλιτέχνης –πώς να ξε-
χάσει κανείς τις παραστάσεις του;– μου είχε χαρίσει μια
φιγούρα από το θέατρο των σκιών που τη φυλάω ακό-
μα. Όργωνε την πόλη και τα περίχωρα δεκαετίες ολό-
κληρες, διασκεδάζοντας τη μαρίδα. Δεν πτοήθηκε ού-
τε από το Πάρκινσον που τον χτύπησε σχετικά νωρίς.
Κατάφερε να μετατρέψει σε τέχνη το τρέμουλο στο χέ-
ρι και στη φωνή.

Το τρίτο μέλος της παρέας, ο Ακρίδας, ένας λιπόσαρ-

κος τύπος απροσδιορίστου ηλικίας που φορούσε στενά, πολυκαιρισμένα κουστούμια με φτηνές γραβάτες και πουκάμισα με λερούς γιακάδες καθώς και λουστρίνια. Τα μακριά μαλλιά του, ελαφρώς αραιά στο μέτωπο, τα έβαφε σε χρώμα κομοδινί. Τσέβδιζε κάτι καθαρευουσιάνικα κι έκανε λάθη, πολλά από τα οποία του τα επισήμαινε ο παππούς, εκείνος όμως τα επαναλάμβανε ξανά και ξανά. Στην παρέα τον αποκαλούσαν κοροϊδευτικά ο «Πρόεδρος», κι ο ίδιος παρουσιαζόταν ως ο αρραβωνιαστικός της Μπουμπούς – στην πραγματικότητα, ήταν ο νταβατζής της. Παρέα με τον Ακριδα παρουσιαζόταν συνήθως και ο Μίμης ο στραγαλάς – «Εδώ τα ζεστά στραγάλια, να τρώει η μάνα...». Περιπατούσε παράξενα σαν να χοροπηδούσε και αναρωτιόσουν γιατί δεν κόλλησαν σε αυτόν το παρατσούκλι Ακριδάς. Ο κυρ-Γιωργάκης, άσος στις μιμήσεις, τον παρίστανε ακριβώς. Μόλις με έβλεπε με ρωτούσε πάντα: «Τι κάνει το καλό αυτό παιδί;»

«Καλά είναι», του απαντούσα και γελούσαμε και οι δυο. Με κινήσεις ταχυδακτυλουργού έφτιαχνε ένα χωνί από κομμάτι εφημερίδας, το παραγέμιζε με στραγάλια και μου το πρόσφερε.

Κάπου κάπου έκανε την εμφάνισή του ο Αντώνναρος, ο ήρωας της παιδικής μου ηλικίας, για τον οποίο ο Ατρέμος είχε να το λέει: «Όλους τους άντρες στη γειτονιά να στύφεις έναν Αντώνναρο δε βγάζεις». Και η αλήθεια είναι ότι τότε μας φαινόταν ένα είδος υπεράνθρωπου, σαν εκείνους που διαβάζαμε μετά μανίας στα κόμικς της εποχής, αλλά σήμερα που το ξανασκέφτομαι ίσως να μην ήταν στην πραγματικότητα τόσο ψη-

λός ούτε τόσο μωδής. Κάποιοι, όπως ο Κένεντι και η παρέα του, έπιναν νερό στο όνομά του, κάποιοι άλλοι, ανάμεσά τους και ο πατέρας μου, δεν τον συμπαθούσαν ιδιαίτερα.

«Τι έχεις εσύ, γαμπρέ μου, με τον Αντώνη;» τον είχε ρωτήσει κάποια φορά ενώπιόν μου ο παππούς.

«Απλώς δε μου αρέσουν οι άνθρωποι που αλητεύουν».

«Α, από αλητεία, τίποτε άλλο», σχολίασε ο παππούς σαν να επιδοκίμαζε όσα είχε κάνει μέχρι τότε ο Αντώνναρος – και δεν ήταν λίγα.

Δεκατεσσάρων χρονών εγκατέλειψε το σχολείο και πήγε να δουλέψει στα μάρμαρα. Η θεία του η Πηνελόπη – ο μοναδικός συγγενής του σ' αυτόν τον κόσμο – κόντεψε να πεθάνει από το κακό της. Και να πεις πως δεν είχαν τον τρόπο τους... Και με το παραπάνω!

Σύντομα τα έμπλεξε με μια χήρα μικροπαντρεμένη, για χατίρι της οποίας ξυλοφόρτωσε έναν μεσήλικα έμπορο και μόλις και μετά βίας γλίτωσε το αναμορφωτήριο. Στο τέλος, εγκατέλειψε τη χήρα για τα μάτια μιας φοιτητριούλας. Καινούργιες λαχτάρες για την κυρία Πηνελόπη που άρχισε να κυνηγά τον ανιψιό της από συλλαλητήριο σε συλλαλητήριο. Ο Αντώνναρος είχε κολλήσει το μικρόβιο της πολιτικής. Αυτός, που δεν είχε καταδεχτεί ν' ανοίξει βιβλίο στη ζωή του, άρχισε να διαβάζει μετά μανίας πολιτικά κείμενα. Ύστερα ανακάλυψε τον Καββαδία, την ποίηση και την αγάπη του για το υγρό στοιχείο. Η θεία του ούτε να ακούσει δεν ήθελε για τη θάλασσα. Την έπεισε όμως ο παππούς μου λέγοντάς της: «Μόνο έτσι θα ξεκολλήσει από τη χήρα, από τη φοιτήτρια κι από την πολιτική. Εδώ είμαι κι εδώ είσαι».

Το πραξικόπημα τον βρήκε στη θάλασσα και όταν πια βαρέθηκε να ταξιδεύει, δούλεψε έναν καιρό στις λαϊκές κι έπειτα ξαναγύρισε στην πρώτη του δουλειά, τα μάρμαρα. Την εποχή στην οποία αναφέρομαι ήταν δεν ήταν δυο χρόνια μεγαλύτερος από τον Μπούλη, αλλά σε μας φαινόταν ώριμος άντρας πια. Παράξενος χαρακτήρας, παράξενες και οι παρέες του – το μόνο για το οποίο δε συμφωνούσε ο Ατρέμος, που συχνά τον συμβούλευε: «Τι θες εσύ με όλους αυτούς που έχουν τα διπλά σου χρόνια!» Και ας συμπαθούσε τόσο τον Κένεντι, τον Χασέ και τον Μίμη τον στραγαλά. Το έλεγε κυρίως για τον Ακρίδα, τον σωματέμπορα. Για χατίρι του ο Αντώνναρος πιάστηκε ένα απόγευμα στα χέρια με τον Τσικητήρη, το πρωτοπαλίκαρο του χωροφύλακα του Γκουρμά, έξω απ' το παλιό εργοστάσιο. Εμείς εκείνη την ώρα παίζαμε μπάλα στην Προβόλα. Κάποιος φώναξε πως βάζουν φωτιά στον απέναντι λόφο και τρέξαμε να δούμε. Αντικρίσαμε έναν Τσικητήρη τύφλα στο μεθύσι να λούζει με βενζίνη το σπιτάκι του φύλακα, το μόνο άθικτο κτίσμα σ' εκείνο τον ερειπιώνα. Μέσα εκεί είχε εγκαταστήσει ο Ακρίδας την Μπουμπού, την αρραβωνιαστικιά του, μια νταρντανογυναίκα με κατακόκκινα νύχια και ψεύτικες βλεφαρίδες που πρόσφερε τη φτηνή της σάρκα σε κάτι φτωχαδάκια. Τους βρήκε μόνους κι εννοούσε να τους κάψει ζωντανούς. Όποτε έκαναν να ξεμυτίσουν, τους έπαιρνε με τις πέτρες. Δεν ξέρω ποιος ειδοποίησε τον Αντώνναρο, που έσπευσε σε βοήθειά τους. Μόλις τον είδε ο Τσικητήρης, έβγαλε τον σουγιά. Ο Αντώνναρος προσπάθησε να τον ηρεμήσει, μα ο άλλος δεν έπαιρνε από λόγια. Σε μια στιγμή μάλιστα του χάραξε το μπράτσο

και το αίμα έβαψε το σχισμένο πουκάμισο. Ένας πιτσιρίκος, που δεν είχε ξαναδεί τόσο αίμα, φώναξε: «Τον σκότωσε, τον σκότωσε!» κι έβαλε τα κλάματα. Ο αδερφός του προσπάθησε να τον συνεφέρει. Του έφραξε το στόμα με τη βρόμικη παλάμη του και του είπε: «Σουτ! Κοίτα και μη μιλάς».

Η πάλη συνεχίστηκε για αρκετή ώρα και ο Αντώνναρος επωφελούμενος από το γεγονός ότι ο Τσικητήρης δεν μπορούσε να πάρει τα πόδια του από τη σούρα, του κατάφερε μερικές και τον έθεσε εκτός μάχης. Με αφορμή αυτό το περιστατικό κάποιοι από μας ήρθαν αναμεταξύ τους στα χέρια. Οι μεν υποστήριζαν πως νίκησε ο Αντώνναρος γιατί ήταν πιο δυνατός, οι δε έλεγαν –κι ίσως να μην είχαν άδικο– πως αν ο Τσικητήρης ήταν νηφάλιος θα τον είχε κάνει του αλατιού.

Όταν το βράδυ της ίδιας μέρας τα διηγήθηκα στον παππού, τον ρώτησα: «Ποιος νομίζεις πως είναι πιο δυνατός, ο Αντώνναρος ή ο Τσικητήρης;» Εκείνος γέλασε και μου είπε πως δεν πρέπει να μπλέκω σε τέτοιους καβγάδες, τον έβλεπα όμως πώς κρυφοκαμάρωνε από μέσα του για τον Αντώνναρο. Εγώ, για να είμαι ειλικρινής, απογοητεύτηκα. Όχι τίποτε άλλο δηλαδή, αλλά είχε βγει ψεύτης ο μεγάλος μου αδερφός που ισχυριζόταν μέχρι τότε πως ο ήρωάς μας δε μάτωνε και δεν κοιμόταν ποτέ.

Το επεισόδιο αυτό πάντως έκανε αίσθηση στη γειτονιά και δεν ήταν λίγοι εκείνοι που το συσχέτισαν με τη σύλληψη του Αντώνναρου έναν μήνα μετά, καθώς ο Τσικητήρης λογιζόταν άνθρωπος του καθεστώτος. Άλλοι υποστήριξαν πως ο συλληφθείς άκουγε τα απαγορευμένα

τραγούδια του Θεοδωράκη και άλλοι πως συμμετείχε σε αντιστασιακή οργάνωση. Η αλήθεια είναι ότι ένα μεσημέρι στην ταβέρνα του παππού ο Κένεντι έβαλε κι έπαιξε μια πλάκα με ένα τραγούδι που δεν είχα ξανακούσει. Το χόρευε μάλιστα ο Αντώνναρος. Ο κυρ-Γιωργάκης τους έβαλε τις φωνές, κι όταν το επόμενο βράδυ το σιγοσφύριζα, βγήκε έντρομος από την κουζίνα του και μου είπε να το ξεχάσω.

«Τέτοια τραγούδια σε βάζουν φυλακή, αγόρι μου», ψέλλισε.

Όταν έπιασαν τον Αντώνναρο, θυμήθηκα τα λόγια του και αναρωτήθηκα τι σόι καθεστώς ήταν αυτό που φυλάκιζε τους ανθρώπους για τη μουσική.

Δε θα ξεχάσω το γοερό κλάμα της κυρίας Πηνελόπης στο σπίτι μας την επαύριον της σύλληψης του ανιψιού της. Ήρθε να παρακαλέσει τον πατέρα μου.

«Τι να σου κάνω, κυρά μου; Μακάρι να ήταν στο χέρι μου», της είπε εκείνος.

Περισσότερο από όλους στενοχωρήθηκε ο Ατρέμος. «Στ' αλήθεια δεν μπορεί να γίνει τίποτε, γαμπρέ μου;» ρωτούσε και ξαναρωτούσε.

«Πώς κάνεις έτσι; Ούτε παιδί σου να ήταν ο Αντώνναρος!» του πέταξε η γιαγιά. Έκτοτε δεν αναφέρθηκε ξανά στο θέμα αυτό, μέσα του όμως τον κατάρτωγε. Το καταλάβαινες. Από τη μύτη να τον έπιανες, θα έσκαγε. Κι εγώ ζήλευα λιγάκι, γιατί πίστευα πως αγαπούσε τον Αντώνναρο περισσότερο από μένα.

Ο ποιητής και η Καΐρα

ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΧΟΥΝΤΑΣ, η «Συννοικία του Διαβόλου», τα θρυλικά Πουτανάδικα, γνώριζε ακόμα δόξες και αυτό το καταλάβαινε κανείς από την ουρά των αυτοκινήτων που σχηματιζόταν τις νυχτερινές ώρες στον δρόμο που οδηγούσε προς τα εκεί. Ο συννοικισμός αυτός απλωνόταν αμφιθεατρικά πάνω στο βουνό και τα μικρά γραφικά σπιτάκια του –χτισμένα από την καλύτερη πέτρα– ήταν παραταγμένα σε έξι εφτά σειρές, όπου μεσολαβούσαν λιθόστρωτα σοκάκια. Το αυτοκίνητο έφτανε καμιά εκατοστή μέτρα από την ταβέρνα του παππού κι εκεί ο χωματόδρομος έδινε ξάφνου τη θέση του σ' ένα φαρδύ πλακόστρωτο που από την Πύλη της Σφίγγας σε έβγαζε τσιφ στα πορνεία.

Η δραστήρια «ηγουμένη» –το παρατσούκλι προέκυψε όταν η γιαγιά μου η Όλγα, προσπαθώντας να εξηγήσει σε κάποιον ξενόφερτο την ύπαρξη αυτού του συννοικισμού, είπε πως πρόκειται για μοναστήρι και, όπως καταλαβαίνετε, γέλασε κάθε πικραμένος– είχε καταφέρει ήδη από τον πόλεμο να ανεβάσει το ηλεκτρικό ως εκεί κι έτσι, όταν νύχτωνε, τα φώτα διακρίνονταν ανάμεσα στα πεύκα όμοια με πυγολαμπίδες που είχαν κουρνιαώσει στο φύλλωμά τους. Σύμφωνα με τον παππού, το πλακόστρωτο ήταν προπολεμικό. Θα μπορούσε να είχε

ανοιχτεί κι ένα μονοπάτι για όσους ενδιαφέρονταν να φτάσουν πεζοί στον επονείδιστο προορισμό τους. Προτίμησε ωστόσο να διαφυλάξει το άβατο, για να αποθαρρύνονται οι τυχόν ανεπιθύμητοι επισκέπτες. Έτσι, μόνο εποχούμενος έφτανες μέχρι την Πύλη που πήρε το όνομά της από μια πέτρινη Σφίγγα και ήταν ουσιαστικά το σημείο ελέγχου.

Δεν υπήρχε άλλος τρόπος να προσεγγίσεις την παράξενη αυτή πολιτεία. Απ' όλες τις άλλες πλευρές ορθώνονταν βράχοι, όπου φώλιαζαν αγριοπερίστερα, και η ανάβαση ίσως να μην ήταν τόσο δύσκολη, όμως σκεφτόσουνα πως στην κορυφή σε περίμεναν κάτι άγρια Ντόμπερμαν, που δεν το είχαν σε τίποτε να σε κατασπαράξουν και αυτή η ιδέα σου έκοβε κάθε διάθεση. Ο παππούς ευγνωμονούσε τη ματρόνα που εκτός από το ρεύμα έφερε και το νερό εδώ πάνω, στην ερημιά του Θεού, για να μην έχουν ανάγκη τους νερουλάδες.

Η μεγάλη αγάπη της για την ανθοκομία, που αποτυπωνόταν στους υπέροχους πολύχρωμους κήπους της, δε θα είχε ευτυχήσει χωρίς τη συνδρομή της Εταιρείας Υδάτων.

Μιλώ γι' αυτή τη γυναίκα, παρ' ότι δεν τη γνώρισα ποτέ παρά μέσα από φήμες και διηγήσεις, ιστορίες που ξεστομίζει ο καθένας αβίαστα και δεν μπορείς να τις παίρνεις πάντοτε στα σοβαρά, ειδικά όταν έχουν ως απαξιωτική προμετωπίδα τον χαρακτηρισμό η «Σμυρνιακά». Δε συμφωνούσα ποτέ με τη μειωτική διάθεση της γιαγιάς, η οποία πρόσφερε σαν βρισιά μια λέξη που δήλωνε την καταγωγή, ούτε μου φαινόταν επαρκής η εξήγηση ότι όσες γυναίκες ήρθαν κακήν κακώς από την

άλλη άκρη του Αιγαίου ήταν κοκέτες, παστρικιές, περισσότερο γυναίκες και λιγότερο μανάδες και σύζυγοι, άρα δυνάμει ακόλαστες, εξώλης και προώλης. Πώς να τα βγάλεις όμως πέρα με τα παλιά μυαλά; Ακόμα και ο παππούς, άνθρωπος πράος και λογικός, είχε χωρίσει αμετάκλητα τα θηλυκά σε Οσίες και Μαινάδες.

Όλα λοιπόν ξεκίνησαν τη δεκαετία του τριάντα, όταν η «Σμυρνια», που τότε θα 'τανε δε θα 'τανε είκοσι χρόνων, ήρθε και, χωρίς να ρωτήσει κανέναν, έστησε μια παράγκα σε αυτή την ερημιά, όπου έβοσκαν μόνο κατσίκες, κι άρχισε να ασκεί το αρχαιότερο επάγγελμα. Πώς τώρα η παράγκα έδωσε τη θέση της στο πρώτο πετρόχτιστο σπιτάκι και πώς έγιναν δύο, τρία και ούτω καθεξής ώσπου να δημιουργηθεί ένας συνοικισμός από πενήντα σπίτια πριν καν ξεσπάσει ο πόλεμος, αυτό σίγουρα αποτελεί άθλο. Και όπως σε κάθε άθλο, θα ακούσεις τις πιο τραβηγμένες ιστορίες, κάποιες από τις οποίες δε θα απέχουν πολύ από την αλήθεια. Για παράδειγμα, το επεισόδιο με τον Κωνσταντή, ένα είδος λήσταρχου Νταβέλη –ο παππούς μου το διηγιόταν καλύτερα απ' όλους–, που γύριζε στα περίχωρα της Αττικής και κατατρομοκρατούσε τον κόσμο, μέχρις ότου ερωτεύτηκε τη νεαρή ιερόδουλη και επειδή εκείνη απέρριψε τον έρωτά του, πυρπόλησε την παράγκα της και παραλίγο να την κάψει ζωντανή.

Πόσες φορές έβαλα τον Ατρέμο να μου πει αυτή την ιστορία, κυρίως για το δεύτερο μέρος της, για να ακούσω, δηλαδή, πώς η άφοβη νεαρά έλαβε τα μέτρα της: Στη θέση του παραπήγματος σήκωσε το πρώτο λιθόκτιστο, πήρε ένα αγριόσκυλο, τον Κέρβερο, όνομα και πρά-

μα, και, καλού κακού, αγόρασε ένα κυνηγετικό όπλο. Ο παλικαράς δεν τόλμησε να ξαναπατήσει το πόδι του εδώ πάνω, γιατί μια φορά που έκανε να πλησιάσει τον άρχισε στις τουφεκιές, αμόλησε και τον Κέρβερο και παραλίγο να τον κάνει κομματάκια.

«Μα γίνονται αυτά τα πράγματα, ρε παππού; Δυσκολεύομαι να σε πιστέψω», παρατηρούσα δύσπιστα.

«Κι όμως! Κι όμως!» μου απαντούσε εκείνος. Και όταν μνημόνευε την ομορφιά της, κοίταζε πρώτα γύρω του μην τυχόν και παρευρίσκειται καμιά κυρα-Όλγα και, αφού γούρλωνε εκστασιασμένος τα μάτια, σουφρωνε τα χείλη και κουνούσε τα χέρια με ενθουσιασμό. Γινόταν ένας γέρος που του έτρεχαν τα σάλια.

Η Συμυρνιά σύντομα ανέλαβε τον ρόλο της «ηγουμένης» στη μοναστική πολιτεία της πορνείας που όλο και μεγάλωνε. Καθώς χρόνο με τον χρόνο αβγάτιζαν τα σπιτάκια, έφερε κοπέλες από κάθε γωνιά της Ευρώπης, αλλά και από την Ασία, για όλα τα γούστα. Φρόντιζε ώστε κανένα από τα κορίτσια της να μην εκδίδεται μετά τα τριάντα. Άλλωστε, από την πρώτη μέρα έβαζε στην άκρη ένα ποσό για την καθεμιά τους κι έτσι στο τέλος εξασφάλιζαν ένα διόλου αξιοκαταφρόνητο αποταμίευμα για να ζήσουν αξιοπρεπώς. Πολλές από τις κοπέλες αυτές δεν περίμεναν καν για να φτάσουν στα τριάντα. Έρχονταν από ξένους τόπους, για να μαζέψουν χρήματα και να γυρίσουν πίσω σαν καλές νύφες, ακολουθώντας τα αρχαία έθιμα των πολιτισμών της Μεσογείου στους οποίους η απόκτηση προίκας ήταν, όπως όλα δείχνουν, κίνητρο για την πορνεία μακριά από την ιδιαίτερη πατρίδα.

Έχω ακούσει ένα σωρό πράγματα για τον συνοικισμό. Τα περισσότερα από αυτά δεν τα έλαβα ποτέ υπόψη μου, ίσως γιατί έβλεπα τον παππού πώς αντιδρούσε κάθε φορά στο άκουσμά τους: «Τς! Τς ψευταράδες!» Η αλήθεια είναι ότι στον κόσμο αρέσει να λέει και να ακούει υπερβολές. Ο ίδιος ο Ατρέμος με απόπαιρνε όποτε έτυχε να τον ρωτήσω σχετικά. «Να κοιτάς τη δουλειά σου. Δεν είναι αυτά για σένα!» Άλλοτε όμως μου μιλούσε από μόνος του. Έτσι έμαθα πως τα σπιτάκια έπαιρναν ονόματα από αρχαίες εταιρίες, από Αμαζόνες ή και από τοπωνύμια της Μικράς Ασίας. Μου είχε πει επίσης για τα ψηφιδωτά στα δάπεδα με τις ερωτικές παραστάσεις, για τα χαμάμ και για άλλου είδους υπηρεσίες.

«Τι άλλου είδους υπηρεσίες;» ρωτούσα.

«Δε σου έχω πει να κοιτάς τη δουλειά σου!» μου απαντούσε αυστηρά κι εκεί έπαυε κάθε περαιτέρω συζήτηση ή άρχιζε να μου μιλά για τους υπέροχους κήπους της που ποσώς με ενδιέφεραν.

Ένας θρύλος της εποχής ταυτίζει τη Σμυρνιά με μια γόησσα, ονόματι Λιλή, η οποία εμφανιζόταν στα κοσμικά στέκια της πρωτεύουσας συντροφιά με ευκατάστατους κυρίους. Οι αριστοκρατικοί τρόποι, το σπινθηροβόλο πνεύμα, το παράστημα και η σπάνια ομορφιά της είχαν βάλει σε μεπλά πολλούς γνωστούς Αθηναίους, ως την ημέρα που ο γιος του καπνέμπορα Σοϊλέ αυτοκτόνησε για χάρη της. Έκτοτε η Λιλή εξαφανίστηκε από την κοσμική Αθήνα.

Αν όντως αυτή η μυστηριώδης φιγούρα ταυτίζεται με τη νεαρή ματρόνα, τότε φαίνεται πως η γειτόνισσά μας παραιτήθηκε από τη φιλοδοξία της να αναδειχθεί σε

σύγχρονη Λαΐδα και άρχισε σιγά σιγά να κλείνεται στην ιδιότυπη πολιτεία που η ίδια δημιούργησε, χωρίς όμως να αποκοπεί τελείως από τους ισχυρούς φίλους της.

Τα Πουτανάδικα ή Μικρή Ιωνία, όπως της άρεσε να τα αποκαλεί, επιβίωσαν και μέσα στη δίνη του πολέμου. Οι Γερμανοί δεν είχαν φανταστεί ούτε στα καλύτερά τους όνειρα ότι θα έβρισκαν μια τόσο ενδιαφέρουσα εκδοχή εταιρισμού στην Ελλάδα του σαράντα, και από τον πρώτο καιρό είχαν στα όπα όπα την Καΐρα και την επιχείρησή της. Σε απόρρητο έγγραφο της κατοχικής διοίκησης εξαιρείται ο υψηλός βαθμός υπηρεσιών που πρόσφεραν τα Πουτανάδικα στον γερμανικό στρατό. Αυτό δε σημαίνει κιόλας πως επιτάχτηκαν, αφού αρκετοί Αθηναίοι συνέχισαν να επισκέπτονται τη συνοικία των πορνείων. Όπως ήταν φυσικό, όμως, δινόταν προτεραιότητα στους Γερμανούς κατακτητές και στους Ιταλούς συνεργάτες τους.

Είναι γνωστό άλλωστε πως ο διαβόητος Ιταλός διοικητής, ο στρατηγός Τζελόλο, υπήρξε από τους καλύτερους πελάτες της Καΐρας, με αποτέλεσμα η ματρόνα να του επιφυλάσσει ειδική μεταχείριση. Επέτρεπε στον αρχιυπηρέτη του, τον λοχαγό Στράντα, να παίρνει τα κορίτσια από τον συνοικισμό και να τα μεταφέρει στην επιταγμένη βίλα του Ιταλού «μαχαραγιά» στο Ψυχικό. Τις υπηρεσίες αυτές τις πληρωνόταν συνήθως σε είδος. Κάθε εβδομάδα, με ειδικό αεροπλάνο, ο Στράντα ταξίδευε στην Ευρώπη για να αγοράσει ό,τι πιο εκλεχτό υπήρχε για τα γεύματα του Τζελόλο. Φουαγκρά από το Στρασβούργο, σαμπάνια από το Επερνέ, παλιό κρασί Τοκάι από τη Βουδαπέστη, πουλερικά από τη Σερβία.

Ένα μέρος από αυτά κατέληγαν στην Καΐρα. Τα λεφτά βέβαια τα πλήρωνε το ελληνικό δημόσιο.

Ο ρόλος της ματρónας στα δύσκολα εκείνα χρόνια δεν ήταν αντεθνικός, γιατί αν ήταν θα το ξέραμε. Τα Πουτανάδικα αναδείχτηκαν, με τον τρόπο τους, σε κέντρο αντιστασιακού αγώνα, κάτι που σήμερα παραδέχονται όλοι. Στο άδυτο αυτό της ακολασίας, κυριολεκτικά κάτω από τη μύτη του κατακτητή, βρήκαν καταφύγιο Εγγλέζοι, αντάρτες, αξιωματικοί του ελληνικού στρατού και άλλοι καταζητούμενοι από τις γερμανικές αρχές κατοχής.

ΤΗ ΜΟΡΦΗ ΑΥΤΗΣ ΤΗΣ γυναίκας την έφτιαχνα στο μυαλό μου κυρίως από σκόρπιες και συχνά αντιφατικές εκφράσεις του Ατρέμου. Ό,τι παρέμενε σταθερό ήταν «οι πλεξούδες από τα πλούσια σπαστά μαλλιά» και ο «αγαλμάτινος λαιμός». Ακόμα και το χρώμα των ματιών άλλαζε. Τη μια τσακίρικα, την άλλη μελιά... Του το επισήμαινα, αλλά δεν έδινε σημασία. «Το ίδιο είναι», σχολίαζε.

Δεν ήθελα να τον φέρνω σε δύσκολη θέση και σιωπούσα. Εκείνος το καταλάβαινε και συμπλήρωνε:

«Ό,τι και να λέμε, υπήρξε πολύ όμορφη γυναίκα». Με τον τρόπο του θεωρούσε αμαρτία τόση ομορφιά. Ίσως γι' αυτό έσπευδε να προσθέσει: «Και εξαιρετικής μορφώσεως, ε;»

Τώρα τι ακριβώς εννοούσε δεν το διευκρίνιζε ποτέ. Μιλούσε ξένες γλώσσες, έπαιζε πιάνο, έγραφε, ζωγράφιζε;

Προπολεμικά ακόμα, γνώρισε τον ποιητή, τον άνθρωπο που έμελλε να την ξαναβαφτίσει:

*Καίρα εσύ, θεά των φεγγαριών,
άγαλμα της αγάπης,
κυρά μου εσύ των στεναγμών,*

μια νότα της ενάτης.
 Της Αφροδίτης τον κεστό
 ζωσμένη σαγηνεύεις,
 τον πόθο μου ξοδεύεις
 στου ίμερου τον πυρετό.

Μυστήριο άλυτο παραμένει ακόμα και σήμερα η προσφώνηση Καΐρα. Η εξήγηση που έδινε ο παππούς, ότι δηλαδή έτσι φώναζε ο ποιητής τον σκύλο του, αποτελεί, αν μη τι άλλο, κακοήθεια. Για να είμαι δίκαιος, πάντως, ούτε οι βιογράφοι κατάφεραν να λύσουν τον γρίφο του ονόματος.

Εξίσου ασαφείς παρουσιάζονται και οι συνθήκες υπό τις οποίες γνωρίστηκαν αυτοί οι δύο. Οι περισσότεροι, από ό,τι έχω διαβάσει, συμφωνούν ότι ο ποιητής συνάντησε τη μούσα του σε κάποιο γεγονός της κοσμικής Αθήνας, όπερ σημαίνει ότι επανερχόμαστε στον μύθο της γόησας Λιλής. Είναι σχεδόν βέβαιο, όμως, πως η μυστηριώδης γυναίκα είχε αποσυρθεί νωρίτερα από τις κοσμικότητες της πρωτεύουσας. Ίσως λοιπόν να είχε δίκιο ο Ατρέμος όταν ισχυριζόταν πως από την ταβέρνα του άρχισαν όλα.

Εμένα μου άρεσε να τον κουρδίζω λέγοντάς του: «Άλλα λένε στα βιβλία, παππού».

Τότε εκείνος έσκυβε στιγμιαία το κεφάλι, κίνηση που υποδήλωνε τη δυσαρέσκειά του, και μου απαντούσε:

«Άκουσε με καλά, εγγονέ. Σου τα έχω πει πολλές φορές αλλά η αλήθεια καλό είναι να λέγεται όσες φορές χρειαστεί».

Άρχιζε να μου μιλά πάλι για τη μέρα που ο Βάρνα-

λης πάτησε το πόδι του στην ταβέρνα. Για του λόγου το αληθές μου έδειχνε τη φωτογραφία τους στον τοίχο. Ήταν θολή και δύσκολα διέκρινες τον υψηλό επισκέπτη του, ο οποίος την εποχή εκείνη είχε μόλις επιστρέφει από τις «διακοπές» του στον Αϊ-Στράτη. Άρα μιλάμε για τις αρχές του 1936. Αυτός ο «ταβερνοπατέρας», όπως τον αποκαλούσε ο κυρ-Γιωργάκης, μαζί με όλη την κουστωδία του, Αυγέρης και σία, κουβάλησε κι έναν δανδή της αθηναϊκής κοινωνίας, που μπουρζουά τον ανέβαζε, μπουρζουά τον κατέβαζε, αλλά ως λογοτέχνη τον είχε σε μεγάλη εκτίμηση. Και παρ' ότι είναι γνωστό πως αντί για τις φιλολογικές συζητήσεις προτιμούσε την ανεύθυνη ευθυμολογία και την πρέφα, στην περίπτωση αυτή έκανε μια εξαίρεση. Οι φιλολογικοί καβγάδες τους άφησαν εποχή.

Ο Ατρέμος, και δεν έχω λόγο να αμφισβητώ τα λεγόμενά του, είχε ακούσει με τα αυτιά του τον Βάρναλη να δηλώνει: «Αυτός θα μας ξεπεράσει όλους!»

Ο φέρελπισ νέος πλησίαζε τότε τα τριάντα. Γόνος καλής οικογενείας, δεν το αναφέρουν μόνο οι βιογράφοι του, μου το επιβεβαίωσε κι ο παππούς, ο οποίος όμως συνέχισε κάποια πράγματα στο μυαλό του. Ο πατέρας του ποιητή δεν ήταν ναύαρχος, όπως νόμιζε, αλλά στρατηγός του πυροβολικού κι όσο για τη μητέρα του, αυτή δεν υπήρξε ανιψιά του Καποδίστρια αλλά του Δηλιγιάννη. Μερικοί το παρατραβάνε βεβαιώνοντας μακρινή συγγένεια με τον Διονύσιο Σολωμό. Από πού κι ως πού;

Σημασία έχει πάντως ότι ο ανοικονόμητος αυτός νέος διασπάθισε μια σεβαστή περιουσία, από τη στιγμή που δε δέχτηκε να έχει κανένα βιοποριστικό επάγ-

γελμα κι επιδόθηκε απλώς στον «τρύγο των ηδονών». Όπως προσφυώς αναφέρει ο επίσημος βιογράφος του, υπήρξε «εραστής νεαρών ανδρών και τεχνητών παραδείσων». Προηγουμένως όμως οι γονείς του είχαν φροντίσει να λάβει εξαιρετική μόρφωση. Εκτός από τις δίχως αντίκρισμα σπουδές του στη Φιλοσοφική Αθηνών, έπαιζε πιάνο σαν πραγματικός βιρτουόζος και γνώριζε τέσσερις ξένες γλώσσες. Ο Βάρναλης τον εκτιμούσε και για την αρχαιομάθειά του. Είχε τη φήμη του διαβασμένου στους κύκλους της διανόησης.

Ο Ατρέμος επέμενε πως ο ίδιος έκανε το «συνοικέσιο» Καΐρας και ποιητή.

«Τίποτε δε θα είχε συμβεί αν δεν άνοιγα τα μάτια στον Βάρναλη για τα Πουτανάδικα», μου έλεγε κάθε φορά.

Ο ποιητής των «Μοιραίων», ωστόσο, είχε πατήσει πια τα πενήντα και ο διονυσιασμός της νεότητας τον είχε εγκαταλείψει. Θα του καλάρεσε η ιδέα ενός πολυτελούς συνοικισμού πορνείας, αν κρίνει κανείς από το γεγονός ότι παλιότερα βουλευόταν με φτηνές ιερόδουλες σαν την περίφημη Αριστέα, που ανάστησε στα ποιήματά του. Θα το άντεχε όμως το βαλάντιό του; Όπως και να 'χει, αυτός και η παρέα του αποφάσισαν να στείλουν μόνο του τον ποιητή επάνω στα Πουτανάδικα κατευοδώνοντάς τον με το σχετικό τετράστιχο:

*«Είναι θέμα ειρωνείας
και μεγίστης αγωνίας
αν θα θέλει ο ποιητής
τα καλούδια μιας γυνής».*

Από όσα ιστορούν οι βιογράφοι, ο ποιητής περιορίστηκε σε μια πνευματική συζήτηση με τη ματρόνα. Είχαν άλλωστε τόσα πράγματα να μοιραστούν οι δυο τους πέρα από τη λαγνεία της σάρκας.

Θα είχε ενδιαφέρον να τους παρακολουθούσε κανείς από κοντά.

Όταν ρωτούσα τον παππού τι ακριβώς έλεγαν, εκείνος μου απαντούσε μονολεκτικά: «Σοφίες...»

Η σχέση τους δεν ξεπέρασε ποτέ τη σφαίρα του πνεύματος – «Βεβαιωμένο, παππού;» ρωτούσα. «Απολύτως!» μου απαντούσε. Ο σπόρος όμως έπεσε γονιμοποιώντας τη φαντασία του ποιητή. Αν σήμερα τον θυμόμαστε για κάτι, αυτό είναι η ποιητική του συλλογή «Λέγε με Καΐρα».

Στο προσωπικό του ημερολόγιο αναφέρεται συχνά στη μούσα του με αποσπάσματα όπως αυτό:

«...Το περπάτημά της έχει τη χάρη που σε ξεφνίζει. Την αποθαυμάζω ψηλή, κυπαρισσόκορμη, με τα πελαγίσια της μάτια να διαβαίνει στους κήπους της αιθέρια, αμάραντη, άνθος εν μέσω ανθέων. Της αρέσει ο Σοπέν, τη θέλγουν ο Σέλεϊ και ο Μποντλέρ, είναι μια άλλη Σαπφώ, τι λέγω, η Λαΐς είναι, η Φρύνη και η Διοτίμα μαζί. Μετενσάρκωση της αρχαίας Εταίρας. Την αγαπώ, νομίζω, όσον δύναμαι γυναίκα, την αγαπώ απουσία σωμάτων με δύναμιν ψυχής και πνεύματος».

Το πιο αγνώριστο πια η παιδική μου ηλικία με τη φημισμένη ταβέρνα του Ατρέμου και τα θρυλικά Πουτανάδικα να δεσπόζουν πάνω απ' την παλιά γειτονιά με τα διάσπαρτα σπίτια και τους χωματόδρομους. Ο χρόνος τα πήρε όλα μαζί του κι άφησε μόνο αναμνήσεις: Το μυστήριο της Καΐρας, την ανεκδιήγητη οργάνωση του Μπούλη που θα ανέτρεπε τη Χούντα, τη μορφή του παππού, μυθική, τρυφερή, οικεία. Τόσα χρόνια στρίβω τη γωνία και νομίζω κάθε φορά πως θα ξαναδώ την αλάνα όπου παίζαμε παιδιά κι όχι τις πολυκατοικίες, στα θεμέλια των οποίων αναπαύεται η δόξα των ποδοσφαιρικών αγώνων της Πάνω και Κάτω Γειτονιάς...

*Ένα οδοιπορικό της μνήμης
στην εποχή που νομίζαμε
πως θα αλλάζαμε τον κόσμο.*

Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ

www.psichogios.gr

ISBN: 978-618-01-1254-2

9 786180 112542

ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ: 15795

Γ Ι Α   Α Ν Α Γ Ν Ω Σ Τ Ε Σ   Μ Ε   Α Π Α Ι Τ Η Σ Ε Ι Σ